

Adrian Dinu RACHIERU

ROMANUL EPISTOLAR

(O iubire de altădată și „rostul femeii române”)

„Cînd într-o cultură un bărbat și o femeie
nu au să-și spună nimic, acea cultură nu-i eminentă”.
(G. Călinescu)

Tezaurul epistolar, scos la lumină prin ediția-surpriză *Dulcea mea Doamnă/ Eminul meu iubit*, îngrijită de Christina Zarifopol-Illias (1) reprezintă, realmente, o „comoară ascunsă” lungă vreme, șocînd lumea literară. Acest schimb epistolar, tănuț în arhivele urmașilor, conține 93 de scrisori adnotate de Veronica Micle și vorbește despre o mare dragoste împărțită (în pofida eclipselor), intrată în legendă, contrazicînd eticheta misoginismului, trainic impusă de prestigiul călinescian. Chiar dacă suspectate, prin unele voci, de contrafacere, cu unele lecțiuni eronate, prețioasele scrisori (facsimile) „acoperă” perioada august 1879 – februarie 1883 și evidențiază, o dată în plus, tragica iubire care i-a legat, în viață și în moarte, pe cei doi protagoniști. Cea care a fost pentru poet „o icoană de lumină”, iscînd invidie și bîrfe într-o epocă puritană, taxată drept „ușuratică”, merita acest gest de „reabilitare”. Decizia publicării acestui fond epistolar, necesitînd o „transcriere grea”, mărturisea Christina Zarifopol-Illias, aparține, evident, urmașilor Veronicăi. O tentativă a mai fost atunci cînd fiicele ei, doritoare a restabili adevărul, încredințau un lot de scrisori lui Octav Minar și N. Baboianu; fabulațiile lor romantice și aversiunea față de *Junimea* au discreditat însă efortul. Încît posteritatea părea a se fi împăcat cu spusele logicianului Titu Maiorescu, cel care – suveran – decretase: pentru poet femeia iubită nu putea fi decît „copia imperfectă a unui prototip nerealizabil”. Iar cei din preajmă îl vor „apăra” pe lunatecul poet de amica infidelă, o femeie nefastă pentru destinul eminescian, fără trăiri profunde (s-a tot spus), deși – cu aceeași îndîrjire – s-a vorbit despre o „iubire nimicitoare”. Să recunoaștem că publicarea acestor scrisori a relansat discuția critică, „recompunînd” gama suferințelor amoroase trăite

cu sinceritate devastatoare de cei doi. Pătrundem, astfel, în lumea lor intimă, descoperim omenescul poetului, cel căruia dramatica lor iubire (secretă lungă vreme) i se părea „o anomalie în ordinea lucrurilor lumii”; și care a dobîndit o trăinicie simbolică, intrată definitiv în legendă, „uniți pentru totdeauna”, măcar postum.

Să ne reamintim că Veronica venea dintr-o „iarnă conjugală”, nota Călinescu; căsătorită la 14 ani cu Ștefan Micle, cel care va deveni „rectorele” Universității ieșene, ea a fost – zice același Călinescu (taxat iute drept „fanfaron” de Augustin Z.N. Pop) – o „cochetă capricioasă”, nicidecum o femeie-model. Purtarea ei „scapă oricărei judecăți”, concluziona *divinul critic*. Sincopatul discurs amoros, dezvăluit prin acest schimb epistolar, ne obligă să reactualizăm întrebarea care îl tortura pe Eminescu: „este în lumea asta destul loc pentru atîta iubire cîtă o avem?”. Și care sub ploaia de jurămînti, imputări, iertări etc. cunoștea un „aliaj de stări” (2, p. 85), devenind un „amor trist și nenorocit”. Evident, Călinescu s-a înșelat atunci cînd vedea în Veronica doar „o creațiune a idealismului pasional”; dar poate fi, din nou, admirat pentru „curajul ipotezelor”, scria N. Georgescu (3, p. 174). Acum însă, după lectura acestor scrisori, înțelegem dramele *cuplului imposibil* (în sensul împlinirii deciziilor maritale, amîinate mereu, poetul rîvnind „o poziție asigurată”). Și nedreptățile care i-au însoțit în posteritate. Dar, nu mai puțin, în timpul vieții, Veronica – intrată în „gura lumii” – bucurîndu-se de oprobriul public. Cu oscilații, așadar, cu pauze epistolare (fiind *certați* între 9 aprilie 1880 și 23 decembrie 1881, cum va nota – scrupulos – Veronica, ruptura intervenind, se pare, după punerea pe foc a manuscrisului *Morellei*, în traducerea poetei), cu acea inevitabilă „nițică cochetărie” și inventivitate lexicală, tezaurul epistolar recuperat corectează multe nedreptăți, luminînd episoade biografice obscure, lăsate în penumbră. Cu

„norocul” că Eminescu a returnat, cavalierește, scrisorile primite, la cererea somativă a Veronicăi, după „ruptură”, firește. Iar epistolele adresate poetului („Eminului iubit”), un „supus serv” (recunoaștea) probează o reciprocitate înflăcărată, anulând interpretările meschine, voit defavorabile, chiar răutăcioase, văzînd în Veronica „o femeiușcă” (cf. Tr. Chelariu) cu hachițe, cînd – de fapt – fatala întîlnire se va repercuta destinal (urmînd „să-i determine întreaga viață”, va recunoaște însuși Eminescu). Cea care îi era o „vedenie iubită” (v. *Să pot întinde mîna*), întîmpinată cu accente crizice pe fundalul lamento-ului existențial, într-un limbaj melancolizat, de jeluire sentimentală, fie chiar șăgalnic, de un „ludic exacerbat” (2, p. 156), exprima, de fapt, metafizica dorinței, amintirea ca durere mereu reînnoită, tortura incompletitudinii. Astfel de trăiri liminale o îndreptățesc, poate, pe Svetlana Paleologu-Matta să conchidă că lui Eminescu „i-a lipsit o Diotimă” (4, p. 151). Totuși, să nu uităm că Veronica Micle a fost prima care i-a recunoscut genialitatea, iar în poema *Lui X...*, publicată în *Convorbiri* (ianuarie 1886), afirma franc: „Al tău geniu peste veacuri rămîne-va pe pămînt”. Cei doi au croit numeroase planuri chiar dacă poetul, cum, deseori, mărturisea, nu avea „curajul vieții”. Adîncit în sine, meditativ, capricios, sceptic, retractil sau exaltat, Eminescu aștepta „o viață convenabilă”; lupta îl mistuie, „ocupațiile ticăloase ale zilei” îi îndepărtează *visul de aur*. Bănuitoare, văduva Micle lansează acuze, imputări de infidelitate, împiedicînd – toate acestea – „alianța proiectată”; iar junimiștii o suspectează că l-ar fi înstrăinat pe poet de cercul lor. Dealtminteri, corifeul *Junimii* se va împotrivi, se știe, proiectelor matrimoniale; „cei inițiați în tainele vieții sale private”, recunoștea și I. Negruzzi, vor încerca să-l îndepărteze pe Eminescu de „îngerul blond”. Iar Veronica, pusă în temă, îi scria furioasă lui B.P. Hasdeu (8 decembrie 1880) că Titu Maiorescu „și-a ilustrat ființa”. Chiar poetul, mustrat deseori, în „reformulările” suspecte ale lui Octav Minar ar fi declarat că filosofii nu pricep nicidecum *iubirea poezilor*. În plus, prin salahoria la ziar, gazetarul Eminescu „s-a stricat cu toată lumea”. Cel care era, peste voie, „grăitor de adevăr” (februarie 1880), devenise un *om urît*, supus presiunii atîtor adversități, tîrînd-o și pe Veronica în „cercul fatal”. Intervine apoi episodul cu „pezevenchiul cel de grec”, trezind o rivalitate erotică. Veronica, „micul porumb” cu „vina mărturisită”, n-ar putea fi

„o cauză de supărare” dar, repetat, poetul se plînge de *arhicanalia* Caragiali, cel care „abuzează de prieteșug”. Eminescu își poartă „vina proprie”, îi va returna Veronicăi scrisorile și e gata a-l provoca la duel pe „grec”: „pot să-l silesc a-mi da satisfacție”. Dacă e să-l credem pe Brătescu-Voinești, acesta – într-o mărturisire tîrzie, încurcînd cronologia – ne încredința la rîndu-i destăinuirile lui Titu Maiorescu, un înfocat „curtizan”. Mentorul *Junimii* se străduise, am văzut, să-l smulgă pe Eminescu din mrejele doamnei Micle, oripilat că cei doi se afișau în public; și va lansa ideea (credibilă) că poemul *Luceafărul* „a răsărit din noaptea unei mari dureri”, pricina fiind scurta idilă a Veronicăi cu cinicul dramaturg. De aici și stăruințele sale de a impune idealitatea unei femei abstracte pentru melosul eminescian, nicidecum ispititoare prezență a poetei-muză, ca „dulce dragoste bălaie”. Și Theodor V. Ștefaneli afirma că pentru Eminescu femeia era „cap de operă a Creațiunii”; amintirea, visul, absența îndeosebi secretau o melancolie învăluitoare. Iar nimicnicia și farmecul vieții, frivolitatea și angeltatea se regăseau în acest *unicum* (ca parte a naturii). Nicolae Manolescu observă că în perioada bucureșteană iubirea e deja misogină (5, p. 387). Acel om, urît, „obosit de viață”, „stricat cu toată lumea”, rîvnea *un lung repaos* pentru a-și veni în fire. Cu luciditate autoscopică simte, știe, ne anunță, prevestind destrămarea ființei. Cel care trăia „după firea lui” (ne anunța Maiorescu) părea indiferent la *soarta externă*; era un singuratic, doar „cu sine se simțea mai bine în viață” (cf. Sextil Pușcariu). Chiar dacă „mizeria” lui Eminescu ar fi „o marotă a ideologiei resentimentare” (cf. N. Coande) sau „o expresie nepotrivită cu individualitatea lui” (cf. Titu Maiorescu), e știut că poetul n-a avut grija chiverniselii; sumele primite erau risipite grabnic pe tutun, cafea și cărți, făcea datorii și își amaneta hainele. Cînd Iosif Vulcan, în vara anului 1883, îi expedia onorarul de la Oradea Mare, Eminescu, foarte surprins, știindu-se un *proletar al condeului* făcea o mărturisire cutremurătoare: „nu voi ajunge nicicînd să însemnez ceva”! Mai apoi, în ianuarie 1884, se va destăinui lui Chibici Revneanu, înțelegînd că boala care l-a atins a fost o lovitură morală, ireparabilă, întunecîndu-i „întregul rest al vieții”.

Paradoxal, subjugat de „curățenia idealelor”, purtînd *o preștiință a Ființei* (sesiza, admirabil, Svetlana Paleologu Matta) și acele *gînduri mari*

(„de nimeni înțelese”), poetul desfășoară, în recuzita romantismului, motivul titanismului, îmbătat de solaritate și atras de destructurare. Cuvintele sînt fie „țândări de soare”, fie invită la o repliere în imaginarul nocturn, sub vraja poeziciei selenare, luna devenind o metaforă obsedantă, ca „astru androgin” (6, p. 167). Lunatismul, ca marcă a femininului în codul eminescian, încurajează metafizica amorului; „ochii păgîni”, „plini de suferinți” activează *vocea speciei* („părinții din părinți”), iubirea exprimînd acum, dintr-un „noian îndepărtat”, toate iubirile, acele necurmte „rînduri de vieți”, topind – scria Edgar Papu, într-un pătrunzător comentariu – *gîndirea* (pe suportul intelectului) cu *gîndul*, mobilizînd afectul (7, p. 234). Pînă la a contempla luciferic, „c-un rece ochi de mort”, o iubire defunctă.

Între cei doi intervine, la 23 decembrie 1881, *împăcarea*; vor urma „unele puneri la cale”, sînt proiecte pentru „viața noastră nouă” (aflăm la 3 ianuarie 1882), cu speranța că se vor „mai îmbăta unul de altul”, precum scria poetul altădată (7 noiembrie 1879). Răvașele schimbate vorbesc, negreșit, despre o mare iubire, oscilantă dar hrănită din reciprocitate. Ecuatiia sentimentală nu e scutită de seisme. Cînd lucra la *Lucafașarul*, pătruns de „frigurile versului”, poetul mărturisea că ar înnota „în stele”; se simțea senin ca „zilele de aur” dăruite de Veronica. Altădată, dezgustat, „sătul de viață fără a fi trăit deodată”, „împresurat de mizerii trupești și sufletești”, acuzînd frigul moral, îi va cere imperativ: „dă-mă uitării”. Sînt alternanțe de ton, cu abuz diminutivistic sau limbaj aluziv, într-un palpit plin de naturalețe, desfășurînd o exuberanță stilistică în vecinătatea discursului amoros caragialesc. Pătrundem, astfel, „în miezul omului” măcinat de griji, în viața sa domestică; întîlnim nu un cuplu mitic ci personaje vii, existînd în contingentul ostil. Eul epistolar nu ezită a se dezvălui, de la lamento-ul existențial la conștiința damnării, oferindu-ne o imagine „îmbogățită”. Încît, după serialul entuziast din „22”, Dan C. Mihăilescu a stăruit într-o carte asupra *Omului din scrisori*, notînd, esențial, că sub figura oximoronică a „sublimului de pămînt” asistăm la o „catabază” hyperionică, la „reîncărcarea cu uman a mitului” (2, p. 40). Iar Dan Mănuță, temperînd oarecum o opinie a lui Cristian Tudor Popescu (cel care vedea în Eminescu, prin discursu-i amoros, „un personaj al lui Caragiale”), scria: „precum în poezie, omul-Eminescu nu obișnuia să umble cu jumătăți de măsură” (8, p. 72).

Evident, criticul ieșean are dreptate, chiar dacă, uneori, retorica eminesciană atinge rizibilul, pliată, firește, pe repertoriul epocii. Și în poezie, dealtminteri, angelitatea se estompează; „farmecul dureros” al eroticii denunță voluptuos suferința, amestecînd sublimul și misterul cu fățarnicia și demonismul. Urmașii săi (Nichita, în primul rînd) vor traversa, și ei, etapa serafic-vizionară, dar vor îmbrățișa o altă retorică amoroasă, revigorînd, de pildă, cîntecul de lume (pe filiera Ienăchiță – Anton Pann) și dovedind o capacitate inventivă pătimitoare împinsă în fantezie (apare, astfel, Afrodița), pendulînd între seducție și jelanie.

Epistolarul întregește și corectează imaginea unui cuplu despre care s-a vorbit enorm și „rezolvă”, scria N. Georgescu, și cîteva litigioase probleme de biografie (3, p. 13). Lîngă o operă impresionantă, vizitată îndelung, nutrind o exegeză bogată, avem acum și un tezaur epistolar. Corespondența evidențiază, o dată în plus, că a fost vorba de o relație de iubire „foarte strînsă”. Și că Eminescu își construia discursul epistolar „pliat” pe destinatar. Încît fraza concluzivă, așternută de N. Manolescu în impozanta sa *Istorie*, cade în gol: „la întrebarea, acum, dacă Eminescu a avut talent epistolar, răspunsul e simplu: n-a avut” (5, p. 409). Corpus-ul de scrisori e important, credem, prin restituție biografică în primul rînd, nu prin esteticitate. Dialogul dintre cei doi presupunea, aflăm, și „schimbul” de poezii, pentru Eminescu „remanierile” fiind *un lucru de căpetenie*. Iar Veronica a contribuit decisiv la geneza mitului. Theodor Codreanu o spune răspicat: „Mitul Eminescu n-ar putea fi înțeles în toată amploarea lui fără cel de-al doilea protagonist – Veronica Micle” (9, p. 5). Cînd „prin versuri mici” voia să cînte un om mare (se mărturisea într-o scrisoare expedită lui Titu Maiorescu la 28 august 1885, atașînd și poema *Lui X...*, ce va apare în *Convorbiri* la 1 ianuarie 1886), ea îi recunoștea, declarat, genialitatea. Veronica Micle a fost „prima poetă eminesciană” (3, p. 15); iar „perioada veroniană” se întinde pînă la moartea poetului, incluzînd și ceea ce s-a numit *campania veroniană*. Fiindcă, devenită o poetă a *Convorbirilor* (confirma G. Panu), Veronica a fost „o luptătoare pentru Eminescu, nu o spectatoare a bolii lui” (3, p. 178). Și-a dat silința „să-l aducă la o viață reală”, l-a „smuls” din Botoșani pentru a-l reincluce în circuitul publicistic („bucurîndu-se”, indirect, de scrisorile vitriolante ale Harietei), a

refuzat să-l vadă „lipsit de minte” (din pricini lesne explicabile), atrăgându-și oprobriul și puzderia de bîrfe prin această „legătură”, nu i s-a admis prezența la înhumarea poetului; totuși, Veronica Micle a fost cea care a declarat viitorimii, încrezătoare în „vechia” poetului: „Dar tu ca un luceafăr departe strălucești”. Totuși, Eminescu făcuse o mărturisire decisivă: „Dar odată și odată, pare-mi-se că tot am iubit...”. Evident, femeia iubită, dincolo de toate seismele și infidelitățile, nu putea fi decît Veronica, cea atît de legată de mitul eminescian...

*

Într-o conferință ținută în 1947, publicată sub titlul *Rostul femeii române* (titlu atribuit de Geo Șerban), G. Călinescu afirma: „a ieși în calea genului e cel mai mare merit al femeii” (vezi 10). Dacă rolul femeii este cel de „a stimula misticismul bărbatului”, sugestia și inspirația concură în a provoca, prin *incitațiune*, „intensitatea creației”; femeia e, așadar, un *factor mistic*. Creația înaltă, omul excepțional e impulsionat, condus în țării prin frenezie imaginativă. Din păcate, conchidea „divinul critic”, femeia manifestă „dezinteres pentru omul excepțional” (10, p. 101). Or, Veronica Micle, dimpotrivă, s-a implicat pînă la jertfă, purtînd în posteritate un stigmat nemeritat. „Martor mut” în anii martiriului, acceptînd – într-un mediu filistin – a fi „metresa lui Mihai”, suportînd interdicțiile lansate de „lumea bună” și, în plus, eșecul unei visate împliniri matrimoniale, poeta s-a bătut, cu o uluitoare intuiție, pentru cel care, în literatura română, realiza o „săritură”, fiind un eveniment aproape inexplicabil (scria G. Ibrăileanu). Să ne amintim că, istovit de bătăliile politice, Eminescu era pe punctul de a părăsi poezia; Veronica îl chema stăruitor la Iași, înțelegînd că gazetarul incomod va fi eliminat din lumea bucureșteană. Cînd Eminescu, restabilit, retras la Botoșani, în aprilie 1887, tînjea de a reintra în viața publicistică, Veronica Micle îl aduce la București, știind prea bine că acolo se fac jocurile și numai astfel imaginea lui publică revenea în prim-plan. Cînd, în fine, moartea lui Eminescu îi desparte, Veronica Micle, refugiată la Văratec, se va sinucide cu arsenic (3 august 1889), lăsînd posterității, prin scrisoarea adresată lui Vasile Pogor, rînduri cutremurătoare: „n-am pentru ce să mai trăiesc”. Veronica, sublimînd acest tumult afectiv într-

un *mit erotic* (scria, ceva mai îngăduitor, G. Călinescu) și-a unit destinul cu genialul poet. Iar Eminescu, întrebîndu-se ce se va alege „din (cele)” două vieți era tentat să creadă că doar o „mîna de cuvinte” va mărturisi, în timp, despre o mare iubire de altădată, asigurînd explorărilor biografice o aură mitică. Cu aripile „frînte prin dușmănie” sau dintr-o „prietenie neînțelegătoare”, scria N. Iorga (*Eminescu și generația de azi*, 1903), autorul *Luceafărului* a făcut-o și pe Veronica „părtașa urei”. O biografie tragică dezvăluie o fascinantă poveste de dragoste; interrelația protagoniștilor, probată prin documente epistolare de netăgăduit, are dreptul acum la o onestă interpretare, cercetînd și relațiile cu epoca (mediul), cum îndemna N. Georgescu. Înlăturînd, astfel, puzderia de neadevăruri abătute asupra cuplului, fără a risipi însă ceața mitului.

NOTE:

1. *Dulcea mea doamnă / Eminul meu iubit: corespondență inedită Mihai Eminescu – Veronica Micle*, scrisori din arhiva familiei Graziella și Vasile Grigorcea, ediție îngrijită, transcriere, note și prefață de Christiana Zarifopol-Illias, Editura Polirom, 2000.
2. Dan C. Mihăilescu, *Despre omul din scrisori: Mihai Eminescu*, Editura Humanitas, București, 2009.
3. Nicolae Georgescu, *Cu Veronica prin infern – Cartea regășirilor, cartea despărțirilor*, Princeps Edit, Iași, 2008.
4. Svetlana Paleologu Matta, *Eminescu și abisul ontologic*, ediția a III-a, adăugită, Editurile Augusta-Artpress, Timișoara, 2007.
5. Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române (5 secole de literatură)*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008.
6. Dan C. Mihăilescu, *Perspective eminesciene*, Ediția a doua, revăzută și ne-adăugită, Editura Humanitas, București, 2006.
7. Edgar Papu, *Poezia lui Eminescu*, Editura Junimea, Iași, 1979.
8. Dan Mănuacă, *Oglinzi paralele*, Editura EuroPressGroup, București, 2008.
9. Theodor Codreanu, *Eminescu și „martorul mut”*, în „Însemnări ieșene”, nr. 1/2005, anul II, Serie nouă.
10. G. Călinescu, *Aproape de Elada* (Repere pentru o posibilă axiologie); Selecție și comentarii de Geo Șerban, „Revista de Istorie și teorie literară”, Supliment anual, nr. 2/1985, Col. „Capricorn”.